

NORRLÄNDSKA SYSSLSÄTTNINGSG- OCH FÖRSÖRJNINGSPROBLEM

Av amanuensen AXEL CARLSSON,
Industriens utredningsinstitut, Stockholm

NÄRINGSLIVET — samhällets produktiva insatser — måste alltid vara resultatet av en samverkan mellan försörjningsmedlen och den befolkning, som skall försörjas. Det är ett problem om balans mellan människorna, arbetskraften, och de övriga produktionsfaktorerna, i främsta rummet naturtillgångarna. Ur lösningen av detta problem framgår den materiella och kulturella standard, som människorna ha att leva på.

Vi stå inför en befolkningskris. Vi veta inte med säkerhet *när* befolkningen i vårt land kommer att minska, men vi veta med ganska stor säkerhet, *att* den kommer att göra det. Befolkningstillväxtens degressiva kurva har sin orsak i en kontinuerlig sänkning av födelsetalen, vilken icke visat några säkra tecken att vilja upphöra. För Norrlands del har förelegat en betydande eftersläpning i denna utveckling. Födelsetalen ha här minskat i långsammare takt. Numera ha dock de allmänna nedgångstendenserna trängt så långt norrut, som snart är möjligt. De enda län, där befolkningsutvecklingen för närvarande visar avvikande struktur, äro Norrbottens och Västerbottens län. När det gäller födelseöverskottet per 1,000 invånare inom landet, ligger Västernorrlands, Gävleborgs och Kopparbergs län betydligt *under* medeltalet för riket, medan — förutom de två nordligaste länen — Jämtlands län ännu visar något *högre* siffra. Den starka befolkningsökningen i nordligaste Sverige kommer dock icke att få längre varaktighet. Vi behöva endast kasta en blick på födelseöverskottets minskning i Norrbottens län — från 21 under perioden 1901—1910 till 11 år 1938 — för att förstå detta.

Om vi icke räkna med stora befolkningsöverflyttningar länderna emellan, stå vi alltså inför en befolkningskris även i Norrland. Man kunde tycka, att detta vore ett hoppfullt tecken. Befolkningen blir mindre, vilket ju borde innebära lösningen av ett *sysselsättningsproblem*. Tyvärr är frågan icke så enkel. Befolkningsutvecklingens andra sida är omskiftningen av åldrarna. De

yngre, arbetsföra generationerna minska. Och de äldre, de överåriga, som skola försörjas, öka. Om man förutsätter den ogynnsammaste hypotesen såsom den mest sannolika — minskningen i fruktsamheten skulle fortgå och giftermålsfrekvensen icke öka — skulle år 1985 för hela landet åldrarna över 50 år utgöra hälften av befolkningen, medan de nu utgöra 22 % därav. För Norrlands del måste detta förstärka en redan påbörjad, för landsdelens näringsliv ogynnsam utveckling, där ungdomen söker sin utkomst i andra delar av landet och de äldre stanna kvar för att försörja och försörjas.

Den andra stora faktorn i befolkningsutvecklingen är den allt starkare urbaniseringen, d. v. s. människornas inflyttning eller hopflyttning till städer och stadsliknande samhällen. Om landsbygdens avfolkning behöver jag icke nämna några siffror. Denna process har fortgått och fortgår med stor styrka, helt enkelt därför, att den är ett led i utvecklingen mot en allt högre levnadsstandard. Docenten William Olsson har exempelvis konstaterat, att mångestädes i Mälardalens län den s. k. landsbygdens avfolkning för närvarande fortgår med c:a 2 % om året. Norrland visar även härvidlag en eftersläpning, men man kan konstatera hur urbaniseringstendenserna under årens lopp trängt allt längre norrut. Den enda norrländska landsbygd, som ännu visar ökad inflyttning, äro vissa landskommuner långt upp i norr.

Det industriella näringslivet i Norrland har inneburit exploateringen av naturtillgångarna skogen, malmen och kraften. På skogen har grundats en starkt expanderande storindustri, vars utveckling karakteriseras av två stadier: sågverkens blomstrings-tid i mitten och slutet av 1800-talet och massaindustrins fram-marsch under början av 1900-talet. Vi ha här haft en stor råvarubearbetande industri, som successivt övergått i ett högre förädlingsstadium, vilket dock icke nått fram annat än till halvfabrikat — sågat trä och massa — på ett nytt område. Nu är denna skogsindustrins expanderande utveckling i stora drag avslutad. Vi ha skurit igenom den engångstillgång som urskogsbeståndet representerar. Vi ha nått det stadium, då denna på skogen grundade industri skall anpassa sig till råvarubasen, närmare bestämt till återväxten. De råvarubearbetande industrierna, sågverken och massafabrikerna, kunna inte utvidga mer, d. v. s. sysselsätta mer folk, genom utnyttjande av ytterligare skogstillgångar. Samtidigt härmed går teknikens utveckling framåt. Industrin rationaliseras, maskiner ersätta människor, sysselsättningsmöjligheterna minska.

Dessa två faktorer gemensamt, anpassningen till råvarubasen och rationaliseringen, betinga skogsindustrins kris.

Vad malmerna och mineralen beträffar ha vi sålt och kommer i fortsättningen att till allra största delen sälja dessa i obearbetat tillstånd till utlandet, därför att detta är mest lönande. Järnmalmen bearbetas i många avseenden fördelaktigast på den plats, där kolet finns. Malmen går till kolet. Våra ädlare malmer ha vi däremot icke minst nu anledning att ta tillvara för egen förbrukning. Men vår nordligaste malmbrytnings karaktär av exporterande näring liksom den omständigheten, att dessa malmtillgångar och i ännu högre grad tillgångarna på ädlare metaller icke förnyas — låt vara att nyupptäckter ske — förstärker den osäkerhet, som är ett karakteristiskt drag i Norrlands näringsliv. Norrlands försörjning är beroende av den utländska marknadens fluktuationer. Svängningarna kunna vi inte själva påverka. De osäkerhetsmoment, som det industrialiserade näringslivet i sig självt frambesvurit, ökar allteftersom marknaden geografiskt växer.

Den enda utjämnande faktorn i Norrlands näringsliv är i själva verket jordbruket. Men då jordbruket i så stor utsträckning är sammankopplat med skogsarbetet, är även det i realiteten beroende av skogsprodukternas svårigheter att vinna avsättning på utländska marknader. Man får emellertid icke glömma, att jordbruket, dock i förening med skogsarbete, är Norrlands huvudnäring. I Västerbottens län försörjas genom jordbruk och binärningar 119,000 människor, mot endast 37,000 av industri och hantverk; i Jämtlands län ha 77,000 människor sin bärning inom jordbruket, medan motsvarande siffra för industri och hantverk är 18,000. Inom de övriga länen äro talen för industribefolkningen ungefär $\frac{2}{3}$ av samma siffror för jordbruket.

Den andra faktor, som skulle ge balans åt näringslivet, vore en hemmamarknadsindustri. En sådan existerar dock inte i Norrland i den utsträckning, att den nämnvärt kan påverka fluktuationerna i stort inom näringslivet. Det finns dock på sina håll ganska stora företag, som icke äro direkt råvarubearbetande i samma mening som större delen av Norrlands industri i övrigt. Exempel kunna nämnas, först naturligtvis Hägglund & Söner i Örnsköldsvik, men vidare Nyholms mekaniska verkstad i samma stad, Carlssons rälsbussfabrik i Umeå, Härnösands mekaniska verkstad, skofabrikerna i Mjällom, möbelfabrikerna i Vännäs, Albin Petterssons mekaniska industri i Kalix o. s. v. På sina håll framväxer ju även småindustri av betydelse. Mjällom och dess skofabriker kunde för icke lång

tid sedan karakteriseras såsom småindustri. I samma socken, Northingrå, finns även småföretagsamhet av annan art, exempelvis tunnbrödsfabriker, surströmmingssalterier och en båtfabrik. I Nolaskogstrakten i norra Ångermanland lever traditionen kvar från sörköreriets dagar med hemslöjd och hantverk, Kalixbygden visar en rik provkarta på snickeriföretag. Längre söderut, i Gästrikland och Hälsingland, håller på flera ställen småindustriell bygd av betydelse på att växa fram, t. ex. i Edsbyn och Järbo. — Norrland har även ett i stort sett välutvecklat, efter förhållandena anpassat hantverk, för att tillfredsställa ortsbefolkningens behov av varor och tjänster. Det finns således en hel del företagsamhet av hemmamarknadskaraktär, men den spelar som helhet ingen väsentlig roll som grundläggande försörjningsfaktor inom det norrländska näringslivet.

Mot denna bakgrund uppstå sig frågorna: Vilka tendenser inom befolkningsrörelse och näringsliv kunna urskiljas, som verka till en stabilisering av jämviktsläget mellan befolkning och försörjningsmedel? Och vad kan göras för att förstärka de gynnsamma av dessa tendenser och för att befordra en ändamålsenlig utveckling av Norrlands näringar?

Det allvarligaste i *befolkningsutvecklingen* är icke att befolkningsökningen avstannar och att befolkningen sedan eventuellt minskar. I själva verket kommer toppen på den kurvan — om den alls svänger nedåt — icke att vara spetsig utan mycket rund. Övergångsperioden kommer med andra ord att bli ganska lång. Det allvarligaste är omskiktningen av åldrarna. Den industriella arbetskraften i Norrland har hittills mest utgjorts av grov arbetskraft. De, som bli arbetslösa på grund av rationaliseringar och inskränkningar, tillhöra huvudsakligen den äldre arbetarstam, vilken det sedan erbjuder stora svårigheter att omskola, när den kommit över 40 år. När expansionen inom det industriella näringslivet slutat, minska utsikterna för de nu arbetsföra åldrarna, d. v. s. ungdomen, att komma in i produktionen. Den animeras ofta att direkt söka arbetslöshetsunderstöd eller också flyttar den söderut, kanske sedan den gått genom yrkesskolor. De, som komma att arbeta inom den existerande industrin, bli de förhållandevis gamla. De, som äro utan sysselsättning och på vilka ny företagsamhet skall byggas, äro åldringarna eller också oföretagsam ungdom.

Den iakttagelsen kan göras, att den starka industrialiseringen,

speciellt i södra Norrlands kustland, icke alltid förmånligt påverkat de egenskaper hos folkmaterialet, vilka utgöra en nödvändig förutsättning för all företagsamhet: personlig initiativkraft och vilja att taga ansvar. Industrialiseringen och framför allt den exploaterande industrialiseringen av Norrland, vilken huvudsakligen krävt grovarbetskraft, har frambragt en passiv, oföretagsam arbetaretyp, vilken visserligen varit strävsam men samtidigt van att arbeta en viss tid, att hämta en fastställd lön vid bestämda tidpunkter, överhuvud taget en människa, som omedvetet tillägnat sig uppfattningen, att någon skall sysselsätta henne. De samhällsliga arbetslöshetsåtgärderna ha förstärkt denna oförmåga till självständig verksamhet och understött den passiva inställningen. Den småföretagsamhet, som vuxit upp i trakten kring Mjällom, är framsprungen ur en ren jordbruksbygd. Någon motsvarighet till sådan framåtanda torde vara svårt att finna i den alldeles i närheten liggande Ådalen. Denna läggning hos befolkningen försvårar överföringen av arbetskraften till annan industriell verksamhet. Det erfordras en ändring av mentaliteten hos den befolkning, som haft kännning med den exploaterande storindustrin och den arbetslöshet som följt i dess spår, för att arbetskraften skall kunna tillgodogöras inom och genom självständig företagsamhet eller småföretagsamhet av industriell eller kommersiell art.

Ett annat allvarligt problem är den allmänt ringa yrkeskunnigheten hos befolkningen. En aktuell uppgift är därför skolning av arbetskraften. Hur detta skall ske har bl. a. diskuterats av Västernorrlandsutredningen, som givit sin anslutning åt tanken, att ungdomens utflyttning bör understödjas i så stor utsträckning som möjligt för att de unga i yrkesskolor i andra delar av landet skola erhålla utbildning i nya yrken. Den analys av yrkesutbildningsproblemet, som utredningen gjort, är i sin knapphändighet dock icke ägnad att till fullo belysa de därmed sammanhängande frågorna. Utredningen har för sitt speciella län underskattat möjligheten för yrkesutbildning i större skala. Ej heller diskuteras de sociala för- eller nackdelar, vilka kunna tänkas vara förenade med den yngre arbetskraftens tidiga avskiljande från hem eller stadigvarande tillsyn.

Mot bakgrunden av den ensartade industriella verksamheten och den ringa yrkeskunnigheten framstår det såsom önskvärt att befordra en ökad differentiering av näringslivet. Som grundförutsättning härför kräves en större allmän yrkeskunnighet. Det borde därför vara angeläget att på allt sätt stöda sådana utbildnings-

möjligheter, som bidraga till att åt bygden bevara så stor del yrkeskunnig arbetskraft som möjligt. En understödd utflyttning av arbetskraft från länet för yrkesutbildning på annat håll (man behöver därvid icke tänka sig enbart praktisk verkstadsutbildning utan även skolundervisning) kommer framför allt att omfatta den yngre och bildbaraste delen av befolkningen eller så gott som utslutande tillskotten till de arbetsföra åldrarna. Den frivilliga utflyttning, som redan existerar och som är ganska betydande, torde även till övervägande del bestå av yngre arbetskraft. Att räkna med att de, som på detta sätt flytta ut, skulle återvända »bättre rustade för produktiva insatser» torde vara alltför optimistiskt. I den mån några återvända, utgöras dessa förmodligen till största delen av dem som misslyckats. Denna ungdomsevakuering upprullar ett bekymmersamt problem icke endast för eventuellt nystartande industri utan även för den bestående storindustrin — även skogsindustrierna behöva nämligen *ung* arbetskraft. Ett oeftergivligt krav både för att den industri, som finns, skall få högkvalitativ arbetskraft och för att ny företagsamhet skall kunna uppstå är därför, att icke ungdomen i onödan animeras att flytta från Norrland. Synes det ofrånkomligt att viss utflyttning av arbetslös befolkning understödes, bör därvid intet undantag göras för den äldre arbetskraften. Skall man överhuvud tänka sig att kunna utnyttja äldre arbetslösa, äro utsikterna därtill väsentligt mycket större i andra delar av landet än i Norrland.

För den yngre arbetskraften måste den grundläggande yrkesutbildningen i skolor tillmätas stor betydelse. Yrkesutbildningen vid skolor bör ytterligare intensifieras och lärlingsutbildningen vid företag och verkstäder icke eftersättas understödandet av lärlingsutbildningen på annat håll. Det måste vara värdefullt att ungdomen genom skolgång i hembygden får ett starkare rotfäste i denna och härigenom även en starkare strävan att, om möjligheter bjudas, slå sig fram där. Och även om den yrkesutbildade arbetskraften måste söka sig till arbetsplatser utanför länet, har den givetvis större möjligheter att få stadigvarande sysselsättning i den mån den redan äger yrkesutbildning. Man får icke heller förbise det värde yrkes- och verkstadsskolorna ha såsom förmedlare överhuvud taget åt hantverket och den mindre industrin av teknisk sakkunskap och tekniska utvecklingstendenser. Yrkesskolornas rådgivande möjligheter måste även vara en värdefull tillgång för företagarna i dessa trakter vid deras val av arbetskraft. Yrkesutbildningen i skolenheter minskar

också de risker av social natur, som ungdomen måste möta, om den utsläppes på egen hand vid relativt tidig ålder.

Dessa synpunkter på yrkesskolundervisningen ge anledning att ta upp frågan om fördelningen av kostnaderna för yrkesutbildningen i Norrland. De utbildningsmöjligheter, som redan nu förefinnas och som till $\frac{1}{5}$ äro bekostade av de kommunala myndigheterna, stå icke i proportion till efterfrågan på yrkeskunnig arbetskraft. Det förslag till omorganisation av yrkesskolväsendet i landet, som verkstadsskoleutredningen avlämnat, innebär att inom varje landstingsområde upprättas en central verkstadsskola med omkring 150 elevplatser. Meningen är, att de nuvarande statliga arbetslöshetsskolorna skola omvandlas till dylika centrala verkstadsskolor. Då arbetslöshetsskolornas elevantal i de tre nordliga länen icke understiger 450, skulle den nuvarande fördelningen av kostnaderna alltså bli bestående, och en i och för sig önskvärd eventuell utvidgning av undervisningsverksamheten skulle komma att få bekostas av de kommunala myndigheterna. Yrkesundervisningen i Norrland har dock, särskilt om den ställes i relation till existerande yrkesarbetskrävande industri, redan nu förhållandevis stor omfattning, beroende på de pågående strukturförändringarna inom näringslivet men i övre Norrland även på den ännu relativt starka befolkningsökningen. En mycket stor del av denna yrkesutbildning kommer andra landsdelar till godo. Det torde därför finnas allt skäl att pröva, huruvida icke staten i betydligt större utsträckning påtager sig kostnaderna för yrkesundervisningen i Norrland, vilken nu åvilar kommunerna med deras redan tungt belastade finanser.

På grund av den stadga och bärighet den mindre industrin och hantverket visat sig kunna ge åt näringslivet på andra håll har det framstått såsom önskvärt att befordra uppkomsten av dylik företagsamhet även i Norrland. Ett förhållande, som i detta sammanhang icke får förbises, är att småindustri och hantverk räknar tillgången till billig arbetskraft som ett väsentligt existensvillkor. Orsaken till att den skolmässiga yrkesundervisningen från detta håll stundom mötes av så ringa förståelse torde vara, att den undandrager dessa företagsgrenar en billig arbetskraftstillgång: lärlingarna. Särskilt värdefullt måste det vara att i dessa trakter med deras höga allmänna lönenivå ha möjligheter att erhålla arbetskraft till relativt låg kostnad. I den mån arbetsanskaffningsåtgärder kompletteras med stipendieunderstöd åt lärlingar, är det därför synnerligen lämpligt att i första hand

låta detta stöd komma bestående småindustri och hantverk inom Norrland till godo.

När det gäller utbildningen av arbetskraft kan man peka på ännu en omständighet av betydelse. Avtalet mellan verkstadsföreningen och metallindustriarbetareförbundet stipulerar icke någon bestämd proportion mellan lärlingsantalet och totalantalet anställda, men det utsäges, att förhållandet mellan dessa kategorier skall vara sådant, att det kan förutsättas, att lärlingen erhåller tillräcklig utbildning. Många av de verkstäder, vilka ha avtal med båda parter, äga ej den omfattning, att de kunna ordna en tillfredsställande utbildning i överensstämmelse med avtalets anda för ett större antal lärlingar — exempelvis genom inrättande av lärlingsverkstäder. De företag, som stå utanför arbetsgivarföreningen, d. v. s. så gott som alla företag inom småindustri och hantverk, ha emellertid avtal med metallindustriarbetareförbundet, i vilka ifrågavarande proportion mycket kraftigt begränsas. Förutom att dessa förhållanden verka hämmande överhuvud taget på en ur alla synpunkter önskvärd yrkesutbildning, skapa de svårigheter för den mindre industrin och hantverket, då dessa näringar i många fall otvivelaktigt stödja sin verksamhet på möjligheten att använda lärlingar. För Norrlands del bör detta vara så mycket mindre önskvärt, som det varken underlättar möjligheterna att tillvarataga billig arbetskraft eller främjar yrkesutbildningen på längre sikt.

Den verkligt konstruktiva lösningen av det norrländska sysselsättnings- och försörjningsproblemet är givetvis *storindustrins* utveckling mot högre förädling. Den är redan i gång. Vi behöva blott tänka på sådana produkter som såpan, cellulosaafodret, spriten, sockret, konsthartserna, oljorna o. s. v., för att förstå vilken väg utvecklingen där är i färd att taga. Kanske stå vi inför en ny, tredje aera i de norrländska skogsindustriernas utveckling, en period av ännu längre driven förädling och syntetisk produktion. Detta är den säkraste grunden, på vilken vi kunna bygga våra förhoppningar om en lösning av det norrländska närings- och försörjningsproblemet. Och med all energi arbetar industrin för närvarande härpå.

På det *metallurgiska* området äro möjligheterna till förädlingsprocesser, förlagda till Norrland, ännu mycket i stöpsleven. Omöjligt är dock icke, att man även här har att räkna med ny sysselsättning för norrländsk arbetskraft. Hur stor är osäkert att säga.

Inom *jordbruket* böra givetvis alla åtgärder vidtagas som syfta till rationalisering och effektivisering av produktionen. De syfta ju till att göra jordbruket mer bärkraftigt och lönande. Men de innebära samtidigt, att ytterligare arbetskraft blir överflödigt på landsbygden. Visserligen kan nyodlingsverksamhet på sina håll direkt ge ny sysselsättning men i allmänhet måste man även på nyodlingen lägga effektiviseringssynpunkten. Det gäller att göra de små jordbrukslägenheterna mer försörjningsdugliga. Därför måste nyodlingen, där den skall ha något praktiskt värde, ske i anslutning till redan tidigare odlad jord. Att skapa nya, icke försörjningsdugliga odlingsenheter är icke önskvärt. Det är ej heller genom nyodlingsprogram, som jordbruket i första hand främjas. Landets animala och vegetabiliska produktion är redan tillräckligt stor. Det bästa sättet är med all sannolikhet att jämsides med brukningens effektivisering successivt söka sammanföra de nu odlade små brukningsdelarna till större enheter. Att detta många gånger icke varit rättesnöret kan man få bekräftelse på, när man ser hur fri åkerjord styckats sönder till arbetarsmåbruk. Resultatet av en inventering av försörjningsmöjligheterna inom jordbruket måste emellertid alltid bli, att ytterligare folk kommer att förflyttas från jorden till andra näringar.

När det gäller jordbruket, hör man ofta den åsikten förfäktas, att detta skulle kunna göras mera lönande genom en som binäring bedriven *hemslöjd*. Försök göras i Norrland att upparbeta den manliga hemslöjden. Alla försök att återuppliva denna måste dock betraktas med mycket stor skepsis. De flesta hemslöjdsalster framställas numera så väsentligt mycket billigare fabriksmässigt, att det innebär ett alltför stort slöseri med tid och krafter att tillverka dem på mindre effektivt sätt i hemmen. Hemslöjden måste nu och i framtiden bedrivas såsom konsthantverk och inriktas på framställning av dyrbarare heminredningsartiklar. Att söka bereda människor ny försörjning genom att undervisa dem i hemslöjdsteknik betyder icke att man åstadkommer några bestående utkomstmöjligheter.

I fråga om *den självständiga småföretagsamheten* råder det med avseende på det aktuella försörjningsläget en väsentlig skillnad mellan Västernorrland och de bägge nordliga länen. Västerbotten och Norrbotten grunda sin försörjning i långt större omfattning på jordbruk än Västernorrland, och dessa län besitta de skogstillgångar, vilka till stor del kunna förse även den överbyggda industrin i Ångermanland och Medelpad med råvara. Ingripan-

den för att bereda ny sysselsättning i Västernorrland måste därför nödvändigtvis givas en mer direkt utformning och bli av mer genomgripande art än i övriga norrlandslän. Småindustri och hantverk kunna aldrig tänkas i nämnvärd omfattning komma att utgöra en grundläggande företagsamhet. Därför vore det farligt att vid diskussionen i Norrlandsfrågan intala sig att tro, att man kan lösa försörjningsproblemet i dess helhet i dessa trakter genom att skaffa fram småföretagsamhet.

Det geografiska läget är en faktor, som norrländsk företagsamhet ofrånkomligen har att taga hänsyn till i sina kalkyler. Kostnaderna förhöjas på så många sätt genom dess inverkan; tag som exempel större belysningskostnader på grund av mörkret, större bränslekostnader och högre byggnadskostnader på grund av kylan, högre fraktkostnader på grund av långa och besvärliga transporter t. o. m. för en lokal marknad o. s. v., allt kostnader, som falla proportionellt tyngre på det mindre företaget. Den höga lönenivån övar likaså sitt tryck på företagsamhetens uppkomst och utveckling. Det är svårt att säga, hur mycket lönerna i medeltal ligga över nivån i södra Sverige; för småindustri gör sig emellertid skillnaden starkast gällande, då konkurrensen på detta område främst kommer från Småland, som har den förmånligaste dyrortsgrupperingen i landet. Inom möbelbranschen torde lönekostnaderna i mellersta Norrland ligga 10—15 % över den småländska möbelindustrins och ungefär kompensera fraktkostnaderna från Småland. Det torde starkt kunna ifrågasättas, om icke levnadskostnaderna i Norrland på grund av tröghet i anpassningen kommit att bibehållas på en oproportionellt hög nivå, att m. a. o. lägre distributionskostnader icke följts av motsvarande sänkning av handelsvinsterna. En reglering och normalisering av distributionskostnaderna överhuvud taget skulle därför förmodligen ha ett förmånligt inflytande på norrländsk industris konkurrenskraft genom sina återverkningar på levnadskostnaderna.

De småföretag i Norrland, vilka ha tillgång till billig kraft, torde vara lätt räknade. Medan ett pris på 7—8 öre pr kwh. skulle kunna anses som normalt, finnes det relativt få platser, där kraften kan erhållas till ett pris, som understiger 20 öre, d. v. s. de små företagen äro tvungna att köpa belysningsström. — Det finns exempel på små företag, vilka drivas uteslutande på natten, då de komma i åtnjutande av spärrtidens lägre taxa. — Detta är i synnerhet fallet inom de områden, där de kraftägande städerna och staten distribuerar kraften. Elektricitetstaxorna användas,

vill det synas, med huvudsyfte att reglera skatten, mindre med hänsyn till företagsamhetens utveckling. En av de främsta uppgifterna för att bereda jordmänen för mindre industri torde därför vara att underlätta möjligheterna att erhålla billig kraft. Härvidlag skulle den större industrin kunna gå i spetsen — den gör det också på sina håll — och genom överenskommelser tillhandahålla småföretagen kraft till låga taxor med en liten marginal utöver det pris, till vilket de själva köpa eller producera kraften; eller till detta pris, om det gäller överskottskraft. Krafttillgångarnas omfattning i Norrland borde utgöra en gynnsam faktor, som det gäller att utnyttja för att bereda jordmänen för ny företagsamhet. Detta borde vara utgångspunkten för statens och kommunernas taxepolitik. Så mycket större anledning har man att förorda detta, som kraftföretag i de allra flesta fall icke innesluta något avsevärt riskbärande — ehuru spekulativa undantag finnas — och därför icke heller berättiga till direkta företagavvinster.

Fraktkostnaderna till och från andra delar av landet betingas givetvis av de långa avstånden; att Norrland i frakthänseende skulle diskrimineras är uteslutet. Däremot har det förekommit tendenser till en mindre välbetänkt konkurrens mellan järnvägarna och kustfarten, i det järnvägarna under sommarmånaderna tillämpat lägre frakter för att kunna hävda sig mot rederierna. Det vore mycket olyckligt, om detta skulle leda till inskränkningar i linjetrafiken på norrlandshamnarna. Automobiltrafikens utveckling gynnar särskilt Norrland. En sak att taga vara på är de möjligheter till billiga återfrakter från inlandet ut till kusten, som den omfattande livsmedels- och styckeodstrafiken pr lastbil i motsatt riktning erbjuder.

I detta sammanhang skall det blott erinras om de höga skatterna. Under i övrigt lika förhållanden skulle enbart dessa i de allra flesta norrlandskommunerna och i all synnerhet i de områden, som haft starkast känning av arbetslösheten och således äro mest i behov av hjälp, få den verkan, att de icke inbjuda annan företagsamhet att förlägga verksamheten dit än den, som grundar sin produktion på Norrlands råvaror.

De kommunala myndigheternas inställning till försörjningsproblemet har oftast mera präglats av ordrikt manifesterad förståelse än av praktiska åtgärder i denna anda. Ett exempel är den redan berörda krafttaxepolitiken. Tomtpriserna äro vanligtvis mycket höga, och städer och kommuner göra mycket litet för

att avhjälpa detta. Särskilt avsatta industriområden förekomma mycket sällan, och där de finnas, driver man ofta försäljningen av tomtmarken i avsikt att ernå så stor vinst som möjligt, eller gör svårigheter med byggnadsplaner o. s. v. Överhuvud taget vidtaga de samhälleliga myndigheterna mycket få verkligt positiva åtgärder för att stödja företagsamheten och få den att stanna. Det mest typiska exemplet är en stad, som på det avsatta industriområdet icke tillåter anläggandet av industrier, vilka på grund av att de behöva virkesupplag o. a. skulle komma att förstöra det estetiska helhetsintrycket eller också skulle störa hyresgästerna i de bostadshus, som nu börja uppföras på området. Undantag kunna dock framdragas.

Den verkligt konstruktiva lösningen av ett norrländskt sysselsättnings- och försörjningsproblem är givetvis — såsom jag förut framhållit — storindustrins utveckling mot högre förädling, vilken process redan är i gång. Småföretagsamhetens, d. v. s. hantverkets, småindustrins och hemslöjdens utvecklingsmöjligheter i Norrland, vilka ovan något utförligare behandlats, måste ses mot bakgrunden av försörjningsläget i stort. Den mindre företagsamheten har på andra håll i landet förmått ge balans och stadga åt näringslivet. I Norrland, som till följd av arten av sina naturtillgångar har ett ganska ensidigt inriktat näringsliv, vore det därför värdefullt om man genom befrämjande av mindre företagsamhet kunde ge produktionen en vidgad bas. Detta kan självfallet icke ske på bekostnad av minskad sysselsättning i andra delar av landet, vilket icke heller behöver äga rum. En marknadsutvidgning för ny företagsamhet i Norrland är möjlig utan att den minskar avsättningen för befintlig produktion, helt enkelt därför att man har utrymme för en höjd levnads- eller kanske vi skall säga, konsumtionsstandard. Det gäller härvid i främsta rummet att underlätta betingelserna för företagsamheten, icke så mycket att direkt sätta företag i gång. Överhuvud gäller det att visa, att norrlänningen är en duglig företagare om han bara ges möjligheter att använda sina krafter. Visa vad duktiga norrlänningar åstadkommit, så kan det sporra även andra till insatser!